

Галина Жаровська, к. ю. н.

«МАФІОЗНА ДЕРЖАВА» ТА ЇЇ ОЗНАКИ

This paper examines the current problem, concerning the acquisition by the state the signs of mafia organization. The author marked characteristic features of «mafia state», its evolution is investigated.

Over the past few decades at the international level there was a series of political and economic reforms that have led to the emergence of so-called «mafia states» – countries, where the traditional concept of corruption, organized crime and infiltration of criminal groups in state institutions can not reflect the complexity and scale phenomena. There the state is not a victim of crime pressure on officials; conversely, it takes control of criminal circles. And not to remove them, but to put them at the service for the interests of the government and its partners.

At the beginning of the reforms, that is the 90-s of XX century, the high yielding sources in some way were controlled by and served for the former Soviet “nomenklatura”, united in clans of interest, which have taken the form of financial-industrial groups (FIGs), corporations and etc.

In fact, at this time the preconditions for the transformation of the state into the mafia structure, which in its organizational principles based on entry of representatives of the legal authorities in criminal activities, were created. That is, we can talk about the origin of the institution of state-criminal partnership, which was everyday, traditional practice of relationships between government, business, political parties, leaders of the underworld and criminal organizations. State-Criminal Partnership does not fall out of Ukrainian political tradition, but is perfectly integrated in it. It is, to some extent, a continuation of this tradition, and evidence of its degradation.

During the evolution of social relations in Ukraine there is a new threat – mafia state arises, when representatives of the new business elite and representatives of criminals entered the higher authorities, effectively turning state institutions for criminal mafias, which became the basis for further criminalization of the state.

Thus, mafia state is a model of government and public administration, in accordance to which corruption permeates all echelons of the government to the symbiosis between the state apparatus and organized crime, then organized crime is becoming a national state agency tasked with solving the problem of domestic and foreign policy issues of state.

In this article is argued that «mafia state» is not the ultimate link in criminal evolution. In its development such state can acquire new traits to become a «terrorist state».

Постановка проблеми. За останні кілька десятиліть на міжнародному рівні відбулася серія політичних і економічних перетворень, які призвели до зародження так званих «мафіозних держав», тобто тих країн, де традиційні поняття корупції, організованої злочинності і проникнення злочинних груп у державні інститути не можуть відобразити всю складність і масштаби явищ. Там держава аж ніяк не є жертвою тиску злочинності на чиновників, навпаки,

вона сама бере під контроль злочинні кола. Причому не для того, щоб усунути їх, а щоб поставити їх на службу інтересам влади та її партнерів.

Проблема, що пов'язана із набуттям державою ознак мафіозної організації не набула широкого висвітлення у науковій літературі, хоча сама ця тенденція була відзначена науковцями. Вчені зазначали, що до недавнього часу організована злочинність являла собою систему, що існувала паралельно із державою¹. На початку ХХІ століття вона вийшла за межі національних кордонів, нанесла відчутного удару по престижу країни та її національній безпеці, фактично країна стала жити за законами кримінального співтовариства². Організованій злочинності вдається впливати на важливі економічні, політичні, соціальні, законодавчі та інші рішення, фактично відбулося зрощування держави та організованої злочинності в єдиний конгломерат, який став приводом для того, щоб віднести Україну до переліку мафіозних держав³.

Про те, що українська держава увійшла за своїми ознаками у перелік «мафіозних держав» можна стверджувати, спираючись на роботи М. І. Мельника⁴, М. Найм⁵, Є. В. Невмержицького⁶, Л. Хардинга⁷, А. Хмари⁸ та ін. Констатація цього факту потребує більш ґрунтовного вивчення даної проблеми, зокрема, потребують дослідження ті ознаки, які характеризують мафіозні держави та дають можливість віднести ту або іншу країну до цієї групи країн.

¹ Басецький, І.І. Легенченко, Н.А. (2002). *Организованная преступность*: монографія Минск, Академия МВД Республики, 24.

² Кальман, О.Г. (2007). Злочинність в Україні: основні тенденції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 17, 41–56.

³ Гусева, В.П. (2011). До питання про трансформацію організованої злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 25, 66–71.

⁴ Мельник, М.І. (2012). *Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції*: дис. ... канд. юрид. наук. Київ.

⁵ Наим, М. Мафиозные государства: организованная преступность рвется к власти. *Информационный сайт украинской компании ТОВ «Информационная корпоративная служба»*. <<http://z-filez.info/story/mafioznye-gosudarstva-organizovannaya-prestupnost-rvetsya-k-vlasti>> (2014, листопад, 25).

⁶ Невмержицький, Є.В. (2009). *Корупція як соціально-політичний феномен*: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Київ: НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса.

⁷ Harding, Luke. *Mafia State Hardcover*. *Amazon.com*. <http://www.amazon.com/Mafia-State-Luke-Harding/dp/085265247X/ref=sr_1_1?ie=UTF8&qid=1332879431&sr=8-1> (2014, листопад, 25).

⁸ Хмара, А.В. *Украине мафия – это государство*. *Argumentua.com*. <<http://argumentua.com/stati/v-ukraine-mafiya-eto-gosudarstvo>> (2014, листопад, 25).

Таким чином, **метою статті є** визначення поняття «мафіозна держава» та тих ознак, які таку державу характеризують.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI століття в Україні достатньо очевидно проявляються проблеми політичного, економічного та соціального характеру, гостро постають питання, пов'язані з державною владою, все більшої актуальності набувають проблеми корупції, службової, економічної злочинності із використанням державних структур, розв'язання політичних конфліктів за допомогою суто кримінальних методів та т. ін.¹

Можна погодитися з думкою, що масштабне реформування суспільства призвело до інституційної кризи, характерною ознакою якої є те, що злочинність прагне до самовідтворення, до впливу на базові державні інститути. Створення системи кримінальної влади в Україні стала основною метою багатьох псевдореформаторських змін, які, по суті, були спрямовані на забезпечення сприятливих умов для злочинної діяльності².

В той же час, не виважений шлях реформування політичної, економічної системи, суспільних відносин стали основою для виникнення на теренах України різноманітних «неформальних» відносин між владою та криміналітетом. Саме в межах цих «дружніх» відносин, заснованих фактично на спільній злочинній діяльності, створювалися умови для виникнення більшості «тіньових», «неформальних» або «кримінальних» інститутів, які отримали своє місце в легальній системі організації суспільства³.

На початку реформ, тобто у 90-х роках XX століття високододатні джерела у той чи інший спосіб контролювалися та слугували колишній радянській номенклатурі, об'єднаній у клани за інтересами, що набули форм фінансово-промислових груп (ФПГ), концернів тощо. До складу еліти входили колишня партійно-комсомольська номенклатура, генералітет, торговельно-господарська верхівка, натомість «selfmade man» (середній клас) був здебільшого загнаний у нішу малого (рідше – середнього) бізнесу, що потерпав від тягара поборів й існував «на грані фолу». «Червоні директори», як правило, виставляли іноземним покупцям ціну, обмежену 10 % вартості

¹ Медицький, І.Б. (2007). *Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 3.

² Дрьомін, В.М. (2010). *Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства*: автореферат дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 17.

³ Дрьомін, В.М. (2010). *Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства*: автореферат дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 16.

експортованого товару, а решта коштів надходила на їхні засекречені рахунки.

Повсюдний розпродаж військового майна, нелегальний експорт кольорових і чорних металів, деревини давав величезні надприбутки, а незаконний продаж зброї, стратегічних матеріалів і технологій доповнював картину¹.

Фактично саме в цей час створилися передумови для перетворення держави в мафіозну структуру, яка у своїх організаційних засадах ґрунтувалася на входженні представників легальної влади у кримінальний бізнес. Тобто мова може йти про виникнення інституту державно-кримінального партнерства, яке стало повсякденною, традиційною практикою відносин між владою, бізнесом, політичними партіями, лідерами злочинного світу та злочинними організаціями. Державно-кримінальне партнерство не випадає з української політичної традиції, а чудово вбудовано в неї. Воно є певною мірою як продовженням цієї традиції, так і свідченням її деградації.

Особливістю української державності завжди був її дворівневий характер. Крім зовнішньої «видимої» держави, в Україні завжди існувала внутрішня «невидима», яка якраз і була головною. Ця невидима «внутрішня» держава єднала шестерні неповороткого апарата радянської бюрократії і змушувала їх рухатися. Так була влаштована радянська імперія, в якій державні та партійні чиновники були одночасно державними службовцями та членами особливого ордену. Радянська влада була лише бюрократичною оболонкою, в яку була загорнута партійна влада. Ця партійна влада пронизувала тіло зовнішньої влади як система кровоносних судин пронизує тіло людини, не залишаючи ні одну клітину організму в стороні. Лише ця внутрішня влада і була здатна забезпечити безперебійне функціонування державного організму в державі.

Сучасне ноу-хау у питаннях державного устрою полягає в тому, що на місце, яке раніше займала комуністична партія, була поставлена мафія і саме мафії було призначено стати провідним драйвером у новітній версії української державності.

Таким чином в процесі еволюції суспільних відносин в Україні набуває реальних обрисів нова загроза – виникає мафіозна держава, коли представники нової бізнес-еліти та представники криміналітету увійшли до органів вищої влади, фактично перетворивши

¹ Полисаєв, О., Шедяков, В. (2007). Національні еліти у системі соціального управління і трансформаційні міфологеми. *Вісник НАН України: щомісячний загальнонауковий та громадсько-політичний журнал*, 8, 18-29.

державні інституції на кримінальні мафіозні структури, які стали основою для подальшої криміналізації держави.

Ця ситуація була і залишається вкрай загрозливою. Загрозу становить не наявність в Україні криміналу – він є скрізь, не наявність у криміналу зв'язків у політичних колах – вони є скрізь, а виникнення стійкого альянсу між владою і криміналом, зрощення їх в єдину систему. В Україні були часи, коли рівень злочинності був вище, ніж сьогодні (наприклад, після війни), але рідко коли влада і кримінал до такої міри представляли собою єдине ціле.

Відмінною рисою сучасної України є практично відкрита легітимізація злочинності. Держава визнає кримінал і кримінальні організації своєю невід'ємною частиною. Саме тому можна стверджувати про те, що Україна як держава розвивалася на засадах державно-кримінального партнерства. Символом цього партнерства стало паралельне і рівне існування (ходіння) двох типів соціальних норм – законів і “понять”. Навколо них вишикувалися два типи влади – формальна і понятійна, яку сприйняли як представники криміналітету, так і представники владних структур.

Така проблема характерна не лише для України. Як зазначає М. Наїм¹ «злочинці по всій земній кулі проникають в уряди у безпрецедентних масштабах. Спостерігається і зворотній процес: замість того щоб ліквідувати потужні банди, деякі уряди вважають за краще брати під контроль їх протизаконну діяльність», – саме в такий спосіб відбувається перетворення держави в мафіозну організацію, в якій в основу усіх суспільно-політичних та суспільно-економічних процесів покладені кримінальна ідеологія і кримінальний спосіб життя.

Мафіозні держави не піддаються простому поділу на категорії, в таких державах концептуальна різниця між державою і недержавними структурами розмивається. В результаті їх поведінку складно спрогнозувати, що перетворює їх в особливо небезпечних гравців на міжнародній арені. Окрім того остаточно не визначені ознаки мафіозних держав, що безумовно утруднює їх ідентифікацію. На нашу думку, мафіозні держави мають стандартний набір ознак, які свідчать про їх кримінальну приналежність, а саме:

1. Чиновники вищої ланки мафіозних держав стають командними гравцями (якщо не лідерами) злочинних економічних структур,

¹ Наим, М. Мафиозные государства: организованная преступность рвется к власти. *Информационный сайт украинской компании ТОВ «Информационная корпоративная служба»*. <<http://z-filez.info/story/mafioznye-gosudarstva-organizovannaya-prestupnost-rvetsya-k-vlasti>> (2014, листопад, 25).

а захист і просування інтересів такого бізнесу набуває для них значення офіційного пріоритету.

2. Мафіозні держави поєднують швидкість і гнучкість транснаціональних кримінальних мереж та юридичний захист і дипломатичні привілеї, раніше належні тільки державі, створюючи в результаті гібрид інтернаціональної структури, проти якої в арсеналах національних правоохоронних органів практично немає засобів.

3. Урядові чиновники мафіозних держав зайняті збагаченням себе, своїх родин і друзів шляхом експлуатації грошових потоків, фізичних ресурсів, політичного впливу і глобальних зв'язків з кримінальними синдикатами заради зміцнення і розширення власної влади. І дійсно, керівні пости в деяких найбільш прибуткових нелегальних підприємствах в світі заповнюються вже не тільки професійними злочинцями – їх займають вищі державні чини, законодавці, керівники спецслужб, голови поліцейських управлінь, армійські чини і, в крайніх випадках, навіть глави держав і члени їх родин¹.

4. У мафіозних державах співпраця урядових чиновників і злочинців часто відбувається за допомогою легальних бізнес-утворень, що мають тісні зв'язки з лідерами вищого ешелону, їх сім'ями та друзями.

5. На відміну від нормальних країн, мафіозні держави постійно покладаються на допомогу кримінальних угруповань у досягненні конкретних внутрішньополітичних і зовнішньополітичних цілей.

6. У фінальній стадії державно-кримінальне партнерство є абсолютно неефективним. Воно деградує до рівня насоса, що викачує ресурси, як це відбулося в Україні, в офшорні зони у самому широкому сенсі цього слова. Сьогодні ні один бюджетний проект не може бути реалізований успішно саме з цієї причини. Вартість будь-якого проекту за участю держави в Україні незалежно від його масштабу, як правило, б'є рекорди. Політично неспроможна держава стає, в кінцевому рахунку, економічно неспроможною.

7. Нинішнє злиття держави з криміналом різко контрастує з більш обмеженими методами їх співробітництва в минулому. Уряди і спецслужби, в тому числі і демократичних держав, все частіше привертають злочинні елементи до контрабанди зброї союзникам-повстанцям з інших країн і навіть до фізичної ліквідації ворогів за кордоном. Як сучасний приклад можливо привести дії Росії на

¹ Наим, М. Мафиозные государства: организованная преступность рвется к власти. *Информационный сайт украинской компании ТОВ «Информационная корпоративная служба»*. <<http://z-filez.info/story/mafioznye-gosudarstva-organizovannaya-prestupnost-rvetsya-k-vlasti>> (2014, листопад, 25).

території України, коли фактично під егідою державних структур створюються транснаціональні злочинні організації, які органічно вписуються у владно-розпорядчу вертикаль російської зовнішньої політики.

Оскільки політика і розподіл ресурсів у мафіозних державах визначаються впливом злочинців і сил, які традиційно визначають курс держави, ці країни викликають серйозне занепокоєння з точки зору прогнозування їх поведінки.

Держава, яка зсередини вибудована навколо ідеї голого насильства, не стримувана у своїй внутрішній політиці ніякими законними обмежувачами і яка не визнає на практиці ніяку справедливість, крім справедливості сили, неминуче буде керуватися аналогічними принципами у своїй зовнішній політиці. Тому, рано чи пізно, мафіозна держава виявляється втягнутою у війну, оскільки війна є для неї іманентним способом вирішення будь-яких конфліктів¹.

Якщо, наприклад, звернутися до сучасності, а саме до витоків війни між Україною та Росією за території Донбаського регіону (2014 р.), то можна констатувати, що до того, як вибухнув конфлікт, злочинні організації проводили на Донбасі надзвичайно прибуткові операції, а на протизаконній торгівлі трималася значна частина економіки регіону.

Природно, конфлікт був спровокований низкою факторів, у тому числі неефективною політикою України в регіоні, прагненням Росії підтвердити свою гегемонію у близькому зарубіжжі. Але можна також припустити, що серед зацікавлених груп, які спонукали сепаратистів та Кремль до війни, є посадові особи, як українці, так і росіяни, які залучені у надзвичайно прибуткові контрабандні операції на цих територіях, які можуть зазнати суттєвих втрат у разі повноцінного контролю України над ситуацією на Донбасі.

Зазначимо, що Донбас потрібен контрабандистам як ринок збуту і як транзитна територія, при цьому на території Донеччини вже давно діяли озброєні банди, які безперешкодно переправляли товари, обладнання, метал, наркотики, зброю з Росії в Україну і назад. Про наявність проблем, які довгий час замовчувалися і на які не звертали уваги, свідчить, зокрема, випадок, який був зафіксований ще у 2012 році, коли за завданням власника однієї із логістичних компаній Донецька співробітники намагалися з'ясувати, скільки вантажних машин проходить через прикордонний перехід в Луганській

¹ Пастухов, В. Можно ли возродить Россию с помощью мафии? *Электронное периодическое издание "Новая газета"*. <<http://www.novayagazeta.ru/tv/studio/62804.html>> (2014, листопад, 25).

області. До кінця дня група озброєних людей пояснила їм, що навіть якщо спостерігачі представляють СБУ, МВС, прикордонслужбу або митницю, вони повинні виїхати, оскільки на кордоні діють свої правила, а невідомі люди, що приїхали, цій «роботі» заважають¹.

У цілому історія українсько-російської контрабанди нагадує історію становлення нелегального вуглевидобутку, яку також починали прості шахтарі, і у яких цей бізнес пізніше «віджали» представники кримінальних структур під егідою міліції і чиновників.

В цих умовах, коли влада на Донбасі перетворилася у мафіозний клан, кордон цілком міг претендувати на роль містоутворюючого підприємства практично для всіх прикордонних населених пунктів Донеччини, які з вигодою використовували своє географічне положення. Рух контрабанди головним чином відбувався через українські міста Краснодон, Суходільськ і російські Новошахтинськ, Зверево і Гуково,² тобто через ті точки, в яких нині розгортаються найбільш активні бойові дії, та в яких розташовані російські війська, що співпрацюють із терористами на українській території. Зазначимо, що Краснодон Луганської області взагалі вважається неофіційною столицею контрабандного бізнесу, а злочинні угруповання, що спеціалізуються на ньому, мали великий вплив і контролювали місцеву владу.

Таким чином, наявність стійкої кримінальної орієнтації Донбасу на контрабандну діяльність, при фактичній участі представників державної влади в організації цієї діяльності, створили передумови для подальшої криміналізації суспільства вже на новий рівень – рівень терористичної організації, яка маскується за псевдодержавними утвореннями, так званими ДНР і ЛНР. Отже, «мафіозна держава» не є кінцевою ланкою кримінальної еволюції, в процесі розвитку така держава здатна набути нових ознак, перетворитися в «державу терориста».

Підсумовуючи дану статтю слід зазначити, що найбільш суттєвою перешкодою у боротьбі з поширенням мафіозних держав стало те, що пересічні громадяни і політики, які приймають відповідальні рішення, показують практично повну відсутність розуміння

¹ Бутусов, Ю. Банды Донбасса сражаются за наркобаронов и королей контрабанды. *Интернет-издание "Гордон" gordonua.com*. <<http://gordonua.com/news/separatism/Glavred-CenzorNET-Butusov-Bandy-Donbassa-srazhayutsya-zanarkobaronov-i-koroley-kontrabandy-28366.html>> (2014, листопад, 25).

² Буткевич, Б. Дикий Восток: как выжить в пограничных районах Донбасса. *Тиждень.ua*. <<http://argumentua.com/stati/dikii-vostok-kak-vyshit-v-pogranichnykh-raionakh-donbass>> (2014, листопад, 25).

масштабу цього явища. Ігнорування масштабу і розмаху проблеми ускладнює вироблення стратегії захисту і збільшення вкрай дефіцитних бюджетів урядових структур, зобов'язаних протистояти міжнародній злочинності, особливо в період жорсткої економії. Нині роль мафіозних держав поступово прояснюється, і співробітники правоохоронних органів в світі приступають до розробки нових стратегій і політики в роботі з такими країнами.

Висновки. Таким чином, мафіозна держава являє собою модель організації державної влади та державного управління, за якою корупція пронизує всі ешелони державної влади аж до симбіозу між державним апаратом і організованою злочинністю, коли організована злочинність набуває ознак державної структури, на яку покладається завдання вирішення внутрішніх та зовнішньополітичних проблем держави.

На превеликий жаль мафіозна держава – це явище, про яке відомо дуже мало. Аналітичний підхід, що застосовується сьогодні урядами до даної проблеми, заснований на давно застарілому розумінні суті організованої злочинності. Компенсування існуючого недоліку у знаннях вимагатиме від керівництва правоохоронних органів, розвідувальних структур, військових організацій, ЗМІ, представників науки і некомерційних організацій збору більш достовірної інформації та обміну нею. Але навіть виконання цього побажання стане лише першим і, очевидно, недостатнім кроком у протидії перетворенню держав в мафіозні структури. Потребує подальшого вивчення питання, які пов'язані із можливостями міжнародної спільноти ефективно протидіяти політиці «мафіозних держав», які на сьогодні становлять загрозу безпеці не тільки окремих регіонів та країн, але й усього людства.